

Stalin era gata să tragă când cumnatul lui a apucat arma. Îl recunoscuse pe polițistul îngrozit care fusese mituit să nu se amestece în funcționarea tiparniței. Nervozitatea lui Soso era de înțeles: cazacii îi zdrobiseră pe revoluționari, iar Ohrana îl vîna peste tot, în timp ce el punea la cale noi jafuri ale „Găștii” în diferite părți din Caucaz, strîngînd bani pentru achiziția de arme din Europa. Stalin trăia departe de proaspăta lui soție săptămîni la rînd, neștiind că viața lui o punea și pe ea în pericol.

În jurul datei de 9 septembrie 1906, Stalin a participat la conferința social-democrată a lui Jordania din Tiflis și apoi dintr-un hotel din Baku. Represiunea țaristă și apoi succesul menșevicilor îi dezorganizaseră pe bolșevicii georgieni. În plus, menșevicii renunțaseră oficial la terorism și-i considerau pe Stalin și pe membrii „Găștii” lui niște bandiți stîmjenitori. Dintre cei doar patruzeci și doi de delegați participanți, numai șase – între ei Stalin, Șaumian și Țhakaia – erau bolșevici.

Stalin a compensat tratîndu-i sfidător pe menșevici, cărora le juca tot felul de feste sinistre. „În tot timpul conferinței a avut pe buze un surîs ironic”, comentează menșevicul Devdariani, prietenul său de la seminar, „care spunea parcă: «N-aveți decît să adoptați ce rezoluții vreți, pentru că sînt irelevante pentru revoluție»”. Stalin era atît de „sfidător, de grosolan și de posac”, încît președintele menșevic, Arsenidze, l-a acuzat de „purtare indecentă”, ca o prostituată, ca o „femeie de stradă” care nu poartă chiloți. Stalin „a răspuns cu insolență că încă nu-și dăduse pantalonii jos”. Apoi, rinjind „cu răutate din colțul gurii”, a ieșit cu pas bățos. „După cîteva minute, am auzit fluieratul stabilit dinainte care ne avertiza că vine poliția. Ne-am împrăștiat”, spune Arsenidze. „Dar nu era nici un polițist. Era o glumă proastă de-a lui Koba.”

Și totuși Stalin devenise „principala sursă de finanțare a Centrului Bolșevic Rus”, potrivit menșevicului Uratadze, iar în următorii trei ani a rămas unul dintre principalii sponsori ai lui Lenin. După conferință, Stalin s-a îndreptat probabil spre vest, către Suhum, la Marea Neagră, pentru a deschide un nou front în campania sa de tîlhării: pirateria în largul mării.

*

Pe 20 septembrie, vaporul cu abur *Țareviul Gheorghî*, cu o greutate de 2.200 de tone și o lungime de 95 de metri, se îndrepta de la Odessa spre Batum, ducînd cu sine pasageri și o sumă substanțială din trezoreria statului. Fără știrea căpitanului, cînd nava se oprise să livreze salariile la Novorossiisk, Suhum și Noul Athos, pe vas pătrunseseră grupuri de bandiți bolșevici, arme și grenade ascunse sub mantii de fetru.

La ora 1.15 noaptea, în timp ce vaporul adormit trecea de capul Kodori, banda de 25 de bolșevici, inclusiv „muncitori și intelectuali”, a scos mauser, berdane și bombe de sub mantii și a oprit vasul. Șeful grupului, descris apoi de către jandarmi drept „un georgian scund de douăzeci și ceva de ani, cu păr roșcat și pistrui”, a preluat comanda pe covertă, ținându-l pe căpitanul Sinkevici în bătaia mauserului. Ofițerul de serviciu, timonierul și echipajul au fost amenințați cu pistoalele, deși patru marinari i-au ajutat probabil pe piraiți ca „oameni din interior”.

Șeful piraților, relatau mai târziu membrii echipajului, a fost politicoș și de un calm glacial pe tot parcursul jafului.

— Sîntem revoluționari sută la sută, nu nelegiuți, a spus el. Avem nevoie de bani pentru revoluție, și vom lua numai din trezoreria statului. Supuneți-vă ordinelor mele, și nu va avea loc nici o vărsare de sînge. Dar dacă vă împotriviți, vă omorîm și aruncăm nava în aer.

„M-am supus”, recunoștea căpitanul Sinkevici într-un interviu acordat după aceea publicației *Tiflisskii listok*. Echipajul și pasagerii au fost adunați la un loc și avertizați să spună că n-au văzut nimic. Căpitanul le-a arătat bandiților unde ținea banii. Poliția a anunțat oficial că bolșevicii fuseseră 16.000 de ruble, dar cel mai probabil e că luaseră mult mai mult.

Șeful lor i-a ordonat căpitanului Sinkevici să coboare bărcile de salvare. Pirații au luat ostatici cîțiva ofițeri de pe vas cît timp au încărcat banii în ele, după care le-au cerut marinarilor să-i ducă pînă la țarm. Au fost transportați atît de repede, încît șeful piraților, „impresionat de conștiinciozitatea deosebită cu care îi ascultaseră ordinele, a poruncit ca fiecărui marinar să i se dea un bacșiș de 10 ruble”. *Țarevicul Gheorghi* era liber să plece spre Batum.

Cînd, șapte ore mai târziu, au dat alarma, cazacii și jandarmii i-au căutat pe pirații bolșevici de-a lungul coastei, fără să dea însă de urma bandei sau a prăzii. Stalin și doi bolșevici ruși s-au ascuns în locuința lui Stepan Kapba, unul dintre membrii bandei – așa cum își amintea, peste ani, sora acestuia. Apoi, spune ea, s-au mutat într-o altă locuință conspirativă, care aparținea familiei Atum, și, în fine, într-o a treia, a familiei Gvaramia. La bătrînețe, Kamșiș Gvaramia își amintea cum Stalin sosise în casa lui. Tatăl său fusese încîntat că i se ceruse „să-l ascundă pe șeful ciupit de vărsat al bandei care jefuise vaporul de poștă lîngă capul Kodori, cel care avea să devină apoi liderul acestei țări mărețe”.

Stalin și bandiții lui au pornit către vest, prin Abhazia, trecînd riul Enguri, pînă în Guria. Mai mulți bărbați în vîrstă i-au povestit scriitorului și compilatorului de istorie abhază Fazil Iskander cum Stalin a ordonat uciderea a șapte bandiți în care nu avea încredere (inclusiv a celor patru marinari care-i ajutaseră) și apoi a condus un convoi de cai încărcăți cu bani peste dealuri, cu carabina pe umăr. Iskander spune această poveste în clasicul său roman *Sandro din Ceghem*. După ce a transferat banii către oamenii săi din Kutais, a luat trenul spre Tiflis, lăsînd trupurile celor uciși să fie „mîncate de șacali”.

A condus cu adevărat Stalin acest jaf pirateresc? Descrierea făcută de polițiști șefului bandei corespunde stilului, înfățișării și modului de a vorbi ale tînărului bolșevic, care foarte des insistă că este „revoluționar, nu infractor”. Dar descrierea este foarte vagă. Majoritatea memoriilor pretind că el organiza jaful, dar nu participa la ele*.

* Lucrul acesta a fost adevărat în special după congresul din 1907 de la Londra, care a interzis „expropriile” și a prevăzut excluderea din partid a celor care nu se supuneau rezoluției. Dar atacul piraților asupra *Țarevicului Gheorghi* s-a petrecut în septembrie 1906, cînd încă nu se organizase congresul de la Londra.

Și totuși știm din memoriile familiei Svanidze și ale lui Davricevi că Stalin purta mereu o armă cu el și că deja, la vremea aceasta, nu ezita s-o folosească. Menșevicul Arsenidze, bine informat, ne spune că Stalin „nu a participat” la faimosul jaf din Tiflis, dar adaugă : „Au fost o serie întregă de «exproprieri»”. El însuși auzise că „pînă și Stalin participase la una dintre ele”. Stalin avea legături în porturile Novorossiisk, Noul Athos și Suhum, unde s-au îmbarcat pirații – vizitase aceste orașe în 1905. Obiceiul lui de a folosi convoaie de cai sau măgari de povară pentru a transporta desagi cu bancnote peste dealuri este confirmat de memoriile părintelui Gaceciladze, menționate mai devreme.

Nu a fost singurul act de piraterie la care Stalin a participat. Ulterior a organizat jefuirea unui alt vapor de poștă, planificînd alte asemenea acțiuni la Baku*. Istoricul abhaz Stanislav Lakoba, ale cărui cercetări sînt în general foarte meticuloase, a urmat legenda, încercînd să-i dea de capăt, și a reușit să stea de vorbă, separat, cu doi martori în vîrstă, care au și murit la scurt timp după aceea. Ei au confirmat că Stalin condusese jaful și luase banii.

Datele se potrivesc perfect. Tovarășul Koba nu s-a aflat în perioada aceea acasă. Conferința de la Baku se sfîrșise. Pentru aceste cîteva zile nu avem date despre el. Nava a fost atacată pe 20 septembrie, după care lui Stalin i-ar fi luat cîteva zile ca să ajungă la Tiflis. Așa cum aranjase cu Lenin și Krasin la Stockholm, Kamo și alți doi tovarăși ai lui Stalin așteptau la Tiflis să pornească într-o călătorie pentru a achiziționa arme pentru partid.

Nu avem dovezi documentare ale rolului jucat de Stalin în această tilhărie, dar participarea lui este cel puțin plauzibilă. Pare într-adevăr să fi fost atent programată în timp, astfel încît Kamo să primească banii necesari.

La cinci zile după atacul asupra vaporului de poștă, pe 25 septembrie, Kamo a plecat din Tiflis cu suficienți bani la el pentru a călători prin toată Europa, cumpărînd arme¹.

*

Kamo, însoțit de vorbărețul actor și revoluționar Mdivani, și Kavtaradze, cel care aruncase cu lampa în Stalin, au luat mai întîi trenul pînă la Sankt-Petersburg. Acolo au fost întîmpinați de Krasin și au primit instrucțiuni de la el. Împreună cu Lenin și aliatul lui Aleksandr Bogdanov, filosof și organizator, conducea Centrul Bolșevic, sediul lor clandestin din Finlanda. Trioul era cunoscut drept „Mica treime”.

Krasin îl cunoștea pe Stalin de la Baku și Stockholm. Întotdeauna pus la patru ace, purtînd gulere albe scrobite și o barbă ascuțită à la Carol I al Angliei, ducea o viață dublă : pe de o parte, se învîrtea în cercurile claselor superioare, era afemeiat și prieten cu tot felul de milionari ; pe de altă parte, atelierile lui de bombe furnizau bolșevicilor și altor grupuri teroriste arme mortale**. „Visul lui”, spune Troțki, „era să creeze o bombă cît o nucă”. N-a reușit.

* Pirateria de acest tip era destul de des întîlnită printre bandiții revoluționari : Davricevi, un soi de alter ego al lui Stalin, originar tot din Gori, șeful aripii militare a socialist-federaliștilor, relatează cum a jefuit un vas care transporta bani cam în aceeași perioadă ca și *Țareviul Gheorghii*. Între timp, la Odessa, alți revoluționari atacaseră o petrecere aristocratică pe un vapor de croazieră, *Sofia*, de unde plecaseră cu 5.000 de lire sterline în aur.

** La vremea aceasta, Krasin își împrumuta cea mai sofisticată bombă infernală teroriștilor eseri radicali, care au folosit-o pentru a arunca în aer locuința lui Stolîpin, remarcabilul prim-ministru al țarului. Numeroase persoane au fost ucise în acest atentat, dar Stolîpin a scăpat cu viață.

Krasin a fost primul dintr-un șir întreg de partizani intelectuali ai violenței care aveau „aproape să se îndrăgostească de Kamo”, pe care l-a pus în legătură cu Meier Vallah*, un bolșevic evreu versat, cu păr ondulat și ochelari.

Kamo și ceilalți doi georgieni s-au întâlnit cu Meier Vallah la Paris. Intermediarul evreu și psihopatul armean au colaborat bine, călătorind pînă la Liège, în Belgia, la Berlin, apoi la Sofia, în Bulgaria, pentru a cumpăra arme, în primul rînd mauser, puști Mannlicher și muniție. La Varna, pe malul Mării Negre, au cumpărat un iaht uzat, *Zara*, l-au încărcat cu arme, l-au desemnat căpitan pe un marinăr revoluționar de pe nava *Potiomkin* și au angajat un echipaj de patru oameni. Kamo s-a oferit să fie bucătar și „ciine de pază”, împinzind vasul cu fire detonatoare conectate la cușeta lui, ca să poată arunca toată nava în aer în cazul în care agenții țarului ar fi încercat să urce la bord. În Marea Neagră, *Zara* a fost scuturată de o furtună, s-a ales cu o spărtură și a eșuat. Kamo a aprins dinamita sinucigașă, dar nu a explodat. Căpitanul a încercat să se omoare, însă nu a reușit. Marinarii și bucătarul au fost salvați, înghețați, de un vas de pescuit care trecea prin zonă. *Zara* s-a scufundat, iar prada piraților lui Stalin s-a întors în valuri.

Kamo a reunit la Tiflis, unde Stalin avea o nouă idee despre un jaf armat de proporții. Cu cîteva luni înainte se întâlnise întâmplător în capitala georgiană cu un oarecare Voznesenski, care frecventase împreună cu el Școala Bisericească din Gori și Seminarul din Tiflis. Voznesenski îi spusese vechiului său prieten că lucra acum în secția de corespondență a băncii și avea acces la programările secrete ale trăsurilor care transportau bani – o informație extrem de prețioasă. Stalin l-a invitat la lăptăria Adamia, unde l-a convins să-i ajute pe bolșevici să „exproprieze” o parte din banii care treceau prin biroul de corespondență. Voznesenski, care a fost intervievat în cadrul unei anchete secrete a partidului în 1908, a mărturisit că fusese de acord să-i ajute „numai de dragul lui Koba”, deoarece „Koba scrisese o poezie la moartea prințului Eristavi cu un caracter profund revoluționar : m-a impresionat în mod deosebit”. Numai în Georgia un terorist putea să primească informații despre momentul prielnic al unui jaf pentru că era un foarte bun poet !

Stalin l-a prezentat pe Voznesenski „Găștii”. A păstrat legătura cu el și a stabilit întâlniri o dată la cîteva luni. Ultima oară s-au văzut la sfîrșitul anului 1906, așa încît se pare că Ohrana avea dreptate să creadă că jaful fusese plănuț inițial pentru ianuarie sau februarie 1907. Dar lunile au trecut fără să se întimple ceva. Răspunzînd în stilul lui ursuz și laconic, anchetatorilor din facțiunea menșevică, Stalin avea să confirme că el organizase cel mai cunoscut jaf din istorie și că avusese doi „oameni în interior”, inclusiv „unul pe care tovarășul Koba îl cunoaște din școală” și pe care îl prezentase „Găștii”.

Celălalt „om din interior” al lui Stalin era Grigoh (Ghigo) Kasradze, originar tot din Gori, văr al lui Keke și al părintelui Cearkviani, care a fost intervievat de un alt comitet de anchetă al partidului. Și el fusese „antrenat” de Stalin timp de luni întregi înaintea jafului. Amîndoi făceau parte din rețeaua lui privată de informatori.

După scufundarea *Zarei*, Kamo nu avea suficient armament pentru aceste noi operațiuni, așa încît Stalin l-a trimis înapoi la Krasin. Un simpatizant pasionat al cauzei revoluționare, prințul Koki Dadiani i-a împrumutat pașaportul său, care i-a permis armeanului să călătorească pînă în capitală în cele mai bune condiții. La ascunzătoarea din Finlanda, Kamo s-a întâlnit cu Lenin și Krupskaiia. „Era un luptător neînfricat, de o îndrăzneală fără margini și o voință de fier”, scrie Krupskaiia, „dar în același timp incredibil de sensibil,

* Devenit ulterior Maksim Litvinov, comisarul poporului pentru Afaceri Externe al lui Stalin în anii 1930.

oarecum naiv”. Lenin l-a numit „banditul” său „caucazian” și era încântat să-l vadă purtând întotdeauna două pistoale, pe care o invita” întotdeauna pe nobila mamă a soției sale să i le prindă la brâu. Lenin și Krupskaia, amândoi educați și de stirpe nobilă, îl răsfățau pe Kamo. Au fost întotdeauna atrași de farmecul (și utilitatea) asasinilor brutali, mergând pe urmele lui Bakunin: pentru ca revoluția să triumfe, scria acesta, „trebuie să ne aliem cu lumea aventuroasă a bandiților, adevărații și singurii revoluționari din Rusia”.

Fascinați de candoarea lui Kamo, soții Lenin simțeau că tot calmul lui ciudat se putea transforma în orice clipă într-un gest de violență extremă. O dată s-a întîlnit cu cei doi soți la prînz și le-a spus că are un cadou pentru ei, pe care l-a așezat cu mișcări încete pe masă, înfășurat într-o batistă. „Toată lumea a tăcut. «E o bombă!» și-au spus toți”, relatează Krupskaia. „Dar era un pepene.” Kamo s-a întors la Tiflis cu o încărcătură de grenade².

Potrivit lui Kupriașvili, acolitul lui Stalin, Lenin i-a cerut acestuia să facă rost de banii absolut necesari pentru a finanța desfășurarea congresului care urma să aibă loc la Londra. Stalin a ținut legătura cu Kamo și cu oamenii săi din interiorul sistemului bancar, dar a călătorit între timp și la Baku, unde, împreună cu Șaumian și Spandarian, s-a ocupat de fondarea și redactarea revistei de limbă rusă *Bakinskii proletarii*. Implicat în atâtea fărădelegi, abilitatea Soso părea de neatins. Dar, în timp ce el era plecat, soția lui nu o ducea prea bine.

*

În timpul unei razii la locuința unui bolșevic din Moscova, Ohrana a găsit un bilet în care era scris: „Strada Freilinskaia nr. 3, croitoreasa Svanidze, întrebați de Soso”. La scurt timp după aceea, Kamo le-a rugat pe surorile Svanidze să găzduiască timp de două săptămîni pe „un tovarăș evreu din Moscova”. Surorile l-au întîmpinat pe musafir, dar, după plecarea lui, pe 13 noiembrie 1906, jandarmii au făcut o descindere în locuința lor, întrebînd de Soso și de Kamo. Surorile și-au dat seama că „tovarășul evreu din Moscova” era un trădător. Din fericire, jandarmii nu i-au găsit nici pe Soso, nici documentele lui, care erau ascunse în manechinele de croitorie. Dar Kato a fost arestată – împreună cu vărul ei, fabricantul de bombe Spiridoni Dvali, care a fost condamnat la moarte. Nu era ușor pentru tînăra soție, însărcinată în luna a patra.

Sașiko Svanidze a sărit în ajutorul soției lui Stalin, făcînd apel la clienții ei, printre care se numărau majoritatea ofițerilor de jandarmi: „M-am dus la soția colonelului de jandarmi Recițki (căreia îi făceam rochia la vremea aceea) și am rugat-o să încerce să anuleze pedeapsa cu moartea a lui Dvali și s-o elibereze pe Kato, care era nevinovată”. Soția colonelului a reușit să obțină comutarea sentinței lui Dvali, iar pe Kato cea însărcinată a ajutat-o încă și mai mult, permițîndu-i să-și aștepte eliberarea într-o secție de poliție, nu la închisoare. La vremea aceea, surorile se ocupau și de rochiile soției șefului secției de poliție, care a luat-o imediat pe Kato acasă la ea și a îngrijit-o.

La întoarcerea din călătoria prin Caucaz, Stalin „a fost teribil de nefericit din cauza celor întîmplate”, scrie Monoselidze. „A insistat s-o viziteze pe Kato”, așa încît Sașiko s-a dus la soția șefului secției de poliție și „i-a spus că un văr de-al nostru a venit din sat în vizită la Kato. Soția polițaiului i-a dat voie să-l aducă, așa că l-am condus pe Soso în casa lor noaptea, și au avut acolo o întîlnire. Din fericire, nimeni nu-l știa pe Soso din vedere. Soția polițaiului a insistat ca, în fiecare seară, Kato să poată merge acasă timp de două ore. Soso și Kato s-au întîlnit așa în fiecare seară” pînă la eliberarea ei, două luni mai tîrziu.

La scurt timp după aceea, pe 18 martie 1907, Kato a născut un băiat, Iakov (Iakob, în varianta originală georgiană)*. Potrivit vărului lui Kato, Ketevan Ghelovani, Soso a fost prezent la naștere împreună cu mama sa. Keke și „mărunțica” soție a fiului ei s-au înțeles foarte bine. Stalin era în al nouălea cer de bucurie că devenise tată. „După nașterea copilului”, observă Monoselidze, „dragostea pentru soția și copilul lui s-a înzecat”. L-a poreclit pe băiețel „Pațan” (Flăcăiașul). Cum scria însă zi și noapte, „se enerva când plînsetele copilului îl deranjau din treabă. Dar, de îndată ce mama îi dădea să mănînce și pruncul înceta să mai țipe, îl săruta, îi gîdila năsucul, îl strîngea în brațe”.

Soso avea multe în plan. În martie 1907, „Gașca” a plănuit un atac asupra diligenței de Kutais, însă chiar în ziua dinainte, Țiņțadze, șeful bandiților, a fost arestat. Stalin i-a cerut lui Kamo să preia comanda. Psihopatul lui preferat era un lider ideal pentru „Gașcă”, fiindcă oscila mereu între entuziasmul naiv și crimele dezlănțuite. Când l-a auzit pe un bolșevic, probabil pe Stalin, discutînd în contradictoriu chestiuni teoretice cu un menșevic, a exclamat :

— Pentru ce te certî cu el? Lasă-mă să-i iau gîtul!

Kamo și acolitele înarmate ale lui Țiņțadze, Aneta, Pația și Alexandra, au oprit diligența de Kutais, dar cazacii au ripostat. Kamo și fetele s-au trezit în mijlocul unui înverșunat schimb de focuri, dar, în toiul lui, fetele s-au năpustit asupra trăsorii și au înhățat sacii cu bani, pe care i-au dus apoi pe furiș la Tiflis ascunși în lenjeria de corp. „Eu și Aneta ni i-am înfășurat în jurul corpului, pe piele”, își amintește Alexandra Darahelidze. Kamo a ascuns banii în burdufuri de vin și i-a trimis lui Lenin în Finlanda.

„Oamenii din interior” ai lui Stalin din biroul de corespondență al băncii au informat apoi „Gașca” despre o sumă uriașă care urma să sosească la Tiflis – pînă la un milion de ruble, destul cît să sponsorizeze organizația lui Lenin timp de ani de zile. Stalin și Kamo s-au pregătit de un jaf spectaculos.

Cel mult o lună mai tîrziu, Stalin, ales delegat fără drept de vot la al Cincilea Congres, i-a lăsat pe Kato și pe Flăcăiaș la Tiflis și a plecat într-o călătorie lungă prin Baku, Sankt-Petersburg, Stockholm și Copenhaga. Sub numele de Ivanovici, se îndrepta spre Londra³.

În jurul datei de 24 aprilie, cînd se afla în Danemarca, a luat trenul pînă la Berlin pentru a se întîlni cu Lenin. Știm că s-au văzut în secret în cursul acestei călătorii și că Stalin a vizitat Berlinul. Aveau o chestiune anume de discutat: jaful care urma să aibă loc în scurt timp la Tiflis. Dacă Lenin s-a dus la Berlin, scrie Troțki, „n-a fost pentru discuții teoretice, ci fără îndoială pe tema următoarelor «exproprieri» și a mijloacelor de a primi banii”. Secretul trebuia păstrat și față de Ohrana, și de ceilalți tovarăși: partidul, dominat acum de menșevici, interzisese banditismul.

Lenin și Stalin au pornit apoi separat către Londra⁴.

* Cunoscut drept Iașa în familie, copilul a fost botezat cîteva luni mai tîrziu și înregistrat public după cîteva ani – de aici confuziile legate de nașterea lui. Numele a fost probabil un tribut adus protectorului lui Stalin, Iakob (Koba) Egnatașvili.